

Litteratur

THEDE PALM:

Norges sterke man

Den bok som Sigmund Skard skrivit om sin svärfar, "Mennesket Halvdan Koht" (Det norske samlag, Oslo 1982), handlar om en av de mest omstridda och mest omskrivna personligheterna i krigets och efterkrigstidens Norge. Halvdan Koht var utrikesminister 1935-41 i Johan Nygaardsvolds socialdemokratiska regering. Om hans verksamhet som sådan och om hans långa offentliga arbete som journalist och vetenskapsman finns en rad publikationer, både officiella och personliga, både minnen och omdömen. Hans personlighet och särskilt vissa sidor av denna har varit mindre kända. Skard har med stöd av familjetraditionen och en ofantlig av Koht efterlämnad materialsamling skrivit en ärlig och rättfram bok. Den handlar om en av Norges starka män och om svagheten bakom fasaden.

Tyvärr är boken inte att rekommendera för svenskar som är obekanta med nynorsk. Norskt "mål" kan vara lättare eller, som här, svårare. Detta är författarens ensak; men en recensent måste nämna det, inte som kritik utan som information.

Halvdan Koht var född i Tromsø, där fadern var gymnasierector. Båda föräldrarna hade konstnärliga intressen; fastän uppenbart borgerliga till bakgrund och i synsätt var de samtidigt i vissa avseenden radikala. Fadern representerade det liberala Venstre i Stortinget. Detta hindrade inte att modern som änka vägrade att vara med vid sonens bröllop, därför att svärdottern kom av en bondefamilj. Det hjälpte inte att flickan tillhörde en gammal släkt och att hon gjort något då så ovanligt som att hon både tagit studenten och examen vid universitetet. Klasskillnaderna var stora i det demokratiska Norge.

Sonen var tidigt utvecklad och mycket begåvad. Han hade särskilt lätt för att skriva. Detta resulterade längre fram i tidningsartiklar och i en betydande vetenskaplig produktion och i mängder av brev. Var han bortrest skrev han utförligt till sin hustru i hemmet; hon kunde skriva till honom för att alls komma till tals med honom.

Han var nämligen alltid upptagen med arbete. En stor uppgift var att han avslutade - mer än 900 sidor - Halvorsens norska författarlexikon. I detta verk liksom i andra biogra-

fier har man lagt märke till att Koht, alltid krävande mot sig själv och de sina, varit nästan oväntat hänsynsfull i sina bedömningar av medmänniskors svaga sidor. Ett stort intresse ägnade han också "målet", det på grundval av olika dialekter nykonstruerade norska skrift- och talspråket. Som politiker drev han igenom att undervisning skulle ske i skolorna i och på det språket. Som "bladman" - nynorska för journalist - skrev han otaliga artiklar, alltid på målet.

Han författade också och publicerade vers, som Skard kallar "god brukspoesi i samtidsstil". Men han var inte "nokon stor diktar" och blev genom klok vänkritik hindrad att ge ut en diktsamling, vilket han hade svårt att komma över. Halvdan Koht hade sina drömmar, och en av dem var att han skulle kunna kallas skald.

Så fick han professur i Oslo i norsk historia och kulturhistoria. Därmed gjordes rättvisa åt hans förmåga. Hans arbetssätt och stil kan studeras i artiklar i de svenska Historisk Tidsskrift och Scandia. Själv ansåg han sig vara självskrivnen att också bli universitetets rektor, men hans kolleger tyckte annat, något som tog honom hårt. Det tog alltid emot för honom att förstå att han, som i alla fall var bäst, inte erkändes som sådan av andra.

Inom politiken, dit han drogs av sin fars exempel, gjorde han en god karriär. Han hade tidigt skrivit in sig i Arbejderpartiet. När Nygaardsvold bildade sin regering 1935 var Koht självskrivnen som utrikesminister. De norska socialdemokraterna hade inte många som var internationellt orienterade och ingen i klass med Halvdan Koht, som dessutom talade tre utländska språk. Man hade inte väntat sig att denna regering skulle bli långvarig, men omständigheterna gjorde att den avgick först 1945, sedan den återvänt hem från landsflykten i London. Koht hade då sedan länge tvingats lämna den.

Koht hade gjort sig omöjlig på två sätt, båda grundade på personliga egenskaper. Det ena av dessa bottnade i hans behov av att ha en kvinna till förtrogen. Under sina första år som statsråd korresponderade han med en norska bosatt i Leningrad. Hans utförliga brev, där han öppet berättade om vad som försiggick inom regeringen och om hans

åsikter om detta och om utvecklingen i Europa, sändes liksom hennes svar med kurirposten. Korrespondensen kunde inte hållas okänd inom departementet. När hon med sin man flyttade tillbaka till Oslo, träffades de på teatrar och restauranger och i deras respektive hem. Umgänget var oskyldigt i rent fysisk mening, ty Koht var av princip trogen mot sin hustru. Hon blev i alla fall djupt sårad av vad som försiggick och saken, mindre oskuldfullt bedömd, blev känd i Oslo, där den irriterade både regering och departementet. Samma historia upprepades i London, där en kvinnlig sekreterare blev den förtrogna; hon fick så småningom svårigheter med att bryta förbindelsen, medan Koht segt höll fast vid den.

Den andra egenheten i hans karaktär var hans nästan obegränsade tilltro till sig själv. Han visste mer än andra. (När hans dotter som gymnasist önskade sig en uppslagsbok, avslög han med orden: "Du kan fråga mig.") Han arbetade fortare än andra, han förstod bäst. Därför kommunicerade han illa med regeringen i övrigt, vilket kan ha varit irriterande men som var ganska ofarligt fram till våren 1940. Det var inte så att han direkt undanhöll varningar före den 9 april. Han bedömde själv vad som kom in till hans departement, men han felbedömde också. Någon institution, som gjorde samlade bedömningar av på olika sätt inlupna underrättelser, fanns inte i Norge. Försvarsministern var svag och utan inflytande — när han, som var yrkesofficer, tillträdde, hade han fått veta att försvarspolitiken låg utanför hans ansvarsområde, vilket inte hindrat honom från att sitta kvar. Statsministern slutligen stödde sig på sin utrikesministers auktoritet.

När olyckan kom blev Koht lika omtumlad som andra, men i den mån han kunde handla

gjorde han det kraftigt. Han blev ett starkt stöd för kungen, då denne vägrade att acceptera Quisling som regeringschef. Han insåg snabbt att den dåvarande försvarschefen inte räckte till och han fick ögonen på den rätte mannen, sedermera generalen Otto Ruge.

Det torde ha varit typiskt för hans ställning, att då Koht med den övriga regeringen gav sig bort från Oslo och till sist i landsflykt, följde honom ingen av tjänstemännen i hans departement. Den nyssnämnda kvinnliga sekreteraren, som såg att hon behövdes, kom med. Skard går lätt förbi detta, men stämningen inom det norska utrikesdepartementet var inte för Halvdan Koht.

Redan sommaren 1940 och sedan alltjämt till långt efter krigsslutet koncentrerades hemmafrontens fördömanden av regeringens bedrövliga svaghet på Koht. Detsamma gällde för normmännen utomlands. Om allt vad som sagts och skrivits om Koht varit riktigt, hade han varit en av de verkliga landsförrädarna. Så var det inte. Den stora undersökningskommissionen efter kriget kritiserade men frikände honom.

Statsminister Nygaardsvold bar naturligtvis det verkliga ansvaret för landets svaghet, inte minst så som denna manifesterade sig inom hans egen regering, och för landets försummade försvar. Men det var inte opportunt att byta statsminister i en regering i landsflykt. Koht fick däremot gå, trots Nygaardsvolds lama protester. En annan stark man väntade otåligt på att bli efterträdare på utrikesministerposten. Trygve Lie blev dominerande där och i regeringen. Halvdan Koht, som aldrig blev densamme som han förr varit, fick vänta under kriget på en dyster hemkomst och långa års relativa överksamhet. Han dog 1965.